

Gryglewski, Ryszard W.

Trudne lata Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ w okresie międzywojennym

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 49/3-4, 197-208

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard W. Gryglewski
Katedra Historii Medycyny CM
Uniwersytet Jagielloński

TRUDNE LATA MUZEUM WYDZIAŁU LEKARSKIEGO UJ W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM¹

Zakończenie pierwszej wojny światowej i budowa niepodległego państwa polskiego zbiegło się w czasie z odejściem na emeryturę profesora chorób wewnętrznych UJ Walerego Jaworskiego, który przeszedł w stan spoczynku w lipcu 1919 roku. Znany przede wszystkim jako wybitny polski gastrolog, był Jaworski pomysłodawcą utworzenia pierwszego w Polsce i jednego z pierwszych na świecie, muzeum, które gromadziło dokumenty i przedmioty związane z historią medycyny. W oparciu o przygotowany przez niego program Rada Wydziału Lekarskiego UJ w dniu 27 kwietnia 1900 roku podjęła uchwałę o powstaniu *Muzeum Historycznego dla Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Tym samym powołano do życia instytucję służącą tym wszystkim, którzy poświęcali się badaniu tradycji medycznej. Niestety, mimo licznych starań Jaworskiego, muzeum nie mogło znaleźć dla siebie odpowiednich pomieszczeń, a powiększające się szybko zbiory musiano składować w szafach i skrzyniach na terenie kliniki chorób wewnętrznych UJ oraz w budynku administracji klinik UJ przy ul. Kopernika 36.

Jaworski nie był jedynym w Krakowie, który znalazł szczególne zainteresowanie w kolekcjonowaniu przedmiotów związanych z historią medycyny. Wieloletnim zbieraczem muzealiów medycznych był profesor patologii ogólnej i doświadczalnej UJ Adam Wrzosek, który odchodząc z uniwersytetu przekazał swoją prywatną kolekcję książek medycznych i eksponatów muzealnych na rzecz

Wydziału Lekarskiego². Zbiory Wrzoska zdeponowano w pomieszczeniach dziekanatu i tam też przyszło im spoczywać przez długie lata. Niestety podobnie jak w przypadku kolekcji Jaworskiego, dar Wrzoska nie mógł znaleźć właściwego dla siebie lokum.

Na rok przed odejściem na emeryturę Jaworski opracował znamieny dokument zatytułowany *Ogólne postanowienia w sprawie Muzeum Historycznego Medycyny i Farmacji Polskiej* będący kolejnym apelem kierowanym do władz uczelni, by te spojrzały na trudne warunki przechowywania zbiorów i zechciały łożyć środki finansowe na właściwe ich gromadzenie, składowanie i eksponowanie. W zachowanym odpisie maszynopisu, datowanym na dzień 6 stycznia 1918 roku, Jaworski starał się zawrzeć możliwie krótko i klarownie najistotniejsze cechy stworzonej przez siebie instytucji. Pisał

„Muzeum historyczne medycyny i farmacji polskiej stanowi instytucję samodzielną i odrębną dla siebie, która gromadzi w sobie zbiory wszelkich przedmiotów, pism i dzieł wchodzących w zakres medycyny i farmacji polskiej, jako też nauk przyrodniczych”³

W dalszej części autor dokumentu wskazywał na Senat UJ jako opiekuna i faktycznego zarządcę zbiorów, dostrzegając przy tym konieczność stworzenia stanowiska tzw. zawiadowcy dla zbiorów muzealnych, którego kadencja miała trwać lat sześć. W ostatnim akapicie cytowanego dokumentu Jaworski pisał o roli jaką winno pełnić muzeum

„Celem bowiem jest ześrodkowanie w tej instytucji wszystkiego, co w zakresie medycyny i farmacji, dokonaniem zostało przez polskich lekarzy i polskich farmaceutów na obszarze ziem polskich od najdawniejszych czasów aż do obecnej chwili i oddanie ich pamięci przyszłych generacji.”⁴

Latem 1919 roku, w związku ze swym odejściem na emeryturę, Jaworski zdał zbiory Muzeum medycyny i farmacji. Specjalna komisja, w skład której obok Jaworskiego weszli profesorowie Karol Klecki i Leon Wachholz, dnia 8 sierpnia 1919 roku dokonała odbioru muzealiów medycznych⁵.

Odchodząc, Jaworski jeszcze raz ponowił apel o wsparcie finansowe i moralne muzeum, kierując list do Wydziału Lekarskiego UJ, by ten wstawił się z prośbą do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego celem pozyskania stałych środków finansowych na potrzeby działalności muzeum⁶. Rada Wydziału Lekarskiego UJ poparła jednogłośnie wniosek Jaworskiego o przyznanie stałej dotacji w wysokości 2 000 marek rocznie oraz jednorazowej zapomogi na sporządzenie inwentarza w wysokości 5 000 marek. W tej sprawie skierowano osobne pismo do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁷.

Praca Jaworskiego została w pełni doceniona przez środowisko akademickie. Gdy odchodził na emeryturę, senat UJ wydał jednogólną uchwałę, która była hołdem złożonym wysiłkom człowieka, który przez dwadzieścia lat dbał o muzealia medyczne. Stąd też zbiory muzealne postanowiono odtąd nazywać *Zbiorami*

*Profesora Dra Walerego Jaworskiego*⁸. Równocześnie senat skierował osobny adres pożegnalny podpisany przez rektora UJ prof. Karola Estreichera oraz dziekana Wydziału Lekarskiego prof. Kazimierza Majewskiego.

Rok 1920 stanowi istotną cezurę w dziejach polskiej historii medycyny. Wówczas bowiem podjęto decyzję o powołaniu *Zakładu Historii i Filozofii Medycyny UJ*, co wiązało się z rozporządzeniem dotyczącym utworzenia odrębnych zakładów historii medycyny we wszystkich uczelniach medycznych w Polsce. Kierownictwo zakładu objął profesor Władysław Szumowski (1875–1954) i niemal natychmiast rozpoczął wykłady i seminaria. Tym samym po raz pierwszy uznano historię medycyny za ważną i osobną dyscyplinę badań naukowych oraz przedmiot nauczania akademickiego⁹. Jednocześnie stworzono podstawy dla stałego i profesjonalnego nadzoru nad wszelkimi pamiątkami medycznymi, w tym przede wszystkim nad zbiorami Jaworskiego i Wrzoska. Niestety powołanie *Zakładu Historii i Filozofii Medycyny* nie było równoznaczne z wydzieleniem na jego potrzeby odpowiednich pomieszczeń. Zatem kolekcja muzealna Jaworskiego znajdowała się nadal w budynku Kliniki Chorób Wewnętrznych i wiele wskazywało na to, że stan ten nie prędko ulegnie zmianie. Szumowski mógł jedynie dokonać formalnego aktu przejścia zbioru w obecności delegata Wydziału Lekarskiego UJ, prof. Orłowskiego¹⁰. Podobnie było z kolekcją prof. Adama Wrzoska, która nadal znajdowała się w pomieszczeniach dziekanatu Wydziału Lekarskiego. Jak dalece uciążliwe było bieżące funkcjonowanie zakładu świadczy wymownie fakt, że profesor Szumowski zdecydował się przenieść jego bibliotekę do swojego mieszkania, udostępniając jednak nadal jej zbiory studentom i osobom zainteresowanym historią medycyny. Dopiero w roku 1931 profesor otrzymał lokal w prywatnej kamienicy przy al. Krasińskiego 12, co tylko częściowo rozwiązywało problemy, z którymi przez ponad dziesięć lat przyszło mu się borykać. Pomimo piętrzących się trudności, Szumowski starał się, by zarówno dydaktyka, jak i badania naukowe, odbywały się w sposób rzetelny i w miarę możliwości nieskrępowany.

Już w czerwcu 1920 roku postanowiono uporządkować nauczanie i badania naukowe z zakresu historii medycyny, o czym zaświadcza osobna uchwała Rady Wydziału Lekarskiego UJ. Stwierdza się w niej wyraźnie

„W interesie rozwoju katedry historii i filozofii medycyny, w szczególności ze względu na wykłady i prace z tą katedrą związane Wydział Lekarski uznaje za potrzebne połączyć w jedną całość pod nazwą „Instytut historii i filozofii medycyny” trzech odrębnie do tej pory istniejących zakładów, a mianowicie: 1/ Muzeum historii medycyny, znajdującego się w sali posiedzeń Wydziału lekarskiego [zbiory prof. Adama Wrzoska], 2/ Muzeum historii medycyny, znajdującego się w klinice lekarskiej [zbiory prof. Walerego Jaworskiego], Seminarium historii i filozofii medycyny, utworzonego obecnie na mocy reskryptu ministerialnego równocześnie z utworzeniem katedry tych przedmiotów.”¹¹

Tym samym powstała nowa struktura, łącząca w sobie funkcje muzealne, naukowe i dydaktyczne. Bez wątpienia była to wówczas w założeniu najnowocześniejsza tego typu placówka w Europie, która stanowiła wzór dla tego rodzaju przedsięwzięć. Na jej czele stanął Władysław Szumowski. Ostatecznie w nieco ponad rok później, w sierpniu 1921, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zatwierdziło czerwcową uchwałę Rady Wydziału¹².

Szumowski okazał się godnym następcą Jaworskiego i tak jak jego poprzednik prawdziwie zabiegał o powiększenie zbiorów, jak również napominał o godne dla powierzonej mu instytucji lokum. Już jesienią 1920 roku skierował do Wydziału Lekarskiego pismo, w którym prosił o wstawienictwo w sprawie pomieszczeń dla potrzeb Instytutu przed gremium Senatu UJ. Wówczas upatrywał dogodnej szansy w planowanych przenosinach Biblioteki Jagiellońskiej do nowego gmachu, co dawało okazję do pozyskania paru sal na potrzeby historii medycyny¹³. Niestety, nic wówczas nie uzyskał. Miast tego groziło odebranie i tak przecież szczupłych i prowizorycznych pomieszczeń, w których składowano zbiory. Świadczy o tym wymownie pismo z grudnia 1924 roku sporządzone ręką profesora Jana Piltza, kierownika Kliniki Chorób Nerwowych i Umysłowych UJ, który w imieniu komisji klinicznej kierował do dziekana Wydziału Lekarskiego UJ wnioski o usunięcie zbiorów Zakładu Historii Medycyny z gmachu Kliniki Chorób Wewnętrznych UJ przy ulicy Kopernika 15 oraz z domu administracji klinik UJ przy ulicy Kopernika 36. W zamian komisja oferowała pomieszczenia w barakach kliniki neurologicznej¹⁴.

Swoistą reakcją na powyższy wniosek komisji klinicznej była uchwała Rady Wydziału Lekarskiego UJ, która zwracała się z prośbą do Senatu Akademickiego UJ o pomoc w znalezieniu lokum dla potrzeb zbiorów muzealiów medycznych.

„Rada Wydziału lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwaliła na posiedzeniu swem w dniu 12 grudnia 1924 r. – zwrócić się do senatu Akademickiego z gorącą prośbą o przydzielenie odpowiedniego lokalu na pomieszczenie Muzeum historii medycyny, będącym jednym z zakładów Wydziału lekarskiego. [...]”

Wobec tego, że Wydział lekarski nie rozporządza żadnym, nawet najmniejszym lokalem, odpowiednim na pomieszczenie zbiorów muzealnych, zwraca się z do Senatu Akademickiego prośbą, by zechciał przeznaczyć w innym jakimś budynku, n. p. w mającym obecnie ulec adaptacji Arsenale, dwie większe sale na cele muzeum historii medycyny”¹⁵

Jednocześnie w teże uchwale powiadamiano o utworzeniu specjalnej komisji, która miała na celu opracować szczegółowe wnioski w sprawie pomieszczeń muzealnych.

Kwestia opróżnienia pomieszczenia w budynku administracji klinik UJ powróciła ponownie w styczniu 1926. I ponownie komisja kliniczna, tym razem pod przewodnictwem prof. Kazimierza Majewskiego, zwracała się z wnioskiem do dziekana Wydziału Lekarskiego o opróżnienie przez Szumowskiego zajmowanego pomieszczenia w budynku Administracji Klinik UJ¹⁶. Dziekanat przekazał

stosowne pismo Szumowskiemu, który zdecydowanie odmówił zadość uczynienia zaleceniom komisji¹⁷.

Na tym jednak kłopoty Szumowskiego się nie skończyły. Jesienią 1926 roku zażądano zwrotu pomieszczeń w Klinice Chorób Wewnętrznych UJ. Jedno pomieszczenie miało być zwolnione natychmiast, drugie w czasie jak najkrótszym¹⁸. Szumowski przeciwstawił się temu z całą mocą, pisząc do ówczesnego Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ, prof. Aleksandra Rosnera, że takiego żądania spełnić nie może.

„[...] Nie mogę wykonać polecenia Pana dziekana, ponieważ jestem związany uchwałą Wydziału Lekarskiego, opiewającą, że Zakład historii medycyny ma się mieścić jeszcze w klinice wewnętrznej (oraz w pokoju w administracji klinik) czas jakiś, póki się nie znajdzie odpowiedniego lokalu.

[...] Zakład historii medycyny obejmuje także, między innymi, fundację ś. p. Prof. Walerego Jaworskiego, mieszczącą się prawie w całości w pokojach kliniki Nr. 42 i 60. Fundację tę przyjął Senat od żyjącego jeszcze wówczas Prof. Walerego Jaworskiego na posiedzeniu dn. 12 stycznia 1921 r. i oddał profesorowi historii medycyny do administracji. Senat mógł być fundacji nie przyjąć albo zastrzec sobie opróżnienie zajmowanych pokoi do jakiegoś terminu. Skoro tego nie uczynił, fundacja musi zostać tak jak jest należycie zabezpieczona, póki innego lokalu nie będzie. [...]”¹⁹

Szumowski zdawał sobie jednak sprawę, że potrzeby kliniki chorób wewnętrznych są naglące (chodziło wówczas o rozbudowę pomieszczeń dla RTG), i że na dłuższą metę utrzymanie obu pomieszczeń nie będzie możliwe. Dlatego też przedłożył sporządzony przez siebie projekt uchwały, z którą Wydział Lekarski mógłby zwrócić się do władz miasta Krakowa²⁰. Projekt, z paroma drobnymi poprawkami, został przyjęty przez dziekana i Radę Wydziału i przekazany władzom miasta. Możemy w nim przeczytać m. in.

„Wskutek tej wielkiej ciasnoty, jaka panuje w zakładach Wydziału lekarskiego w Krakowie, mowy nie ma o tem, żeby muzeum historii medycyny mogło w najbliższym, a nawet oddalonym czasie otrzymać w Krakowie, w którymkolwiek budynku Wydziału lekarskiego należyte pomieszczenie. [...]

O uzyskaniu od Uniwersytetu jakiegoś innego pomieszczenia poza Wydziałem lekarskim w innym budynku uniwersyteckim dla muzeum mowy niema ani teraz ani w najbliższej przyszłości, ponieważ, jak wiadomo, ciasnota w Uniwersytecie jest powszechna, a zastój budowlany zupełny.[...]

Dlatego Wydział lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego zwraca się z uprzejmą prośbą do Świetnego Prezydium m. Krakowa, ażeby zechciało zważyć, że utworzenie jeszcze jednego muzeum w Krakowie idzie tylko po linii rozwoju Krakowa i ażeby zechciało pomyśleć o dostarczeniu dla muzeum odpowiedniego lokalu.”²¹

Niestety szybkiej odpowiedzi nie było, a w listopadzie 1926 roku nakazano ostatecznie opuścić pokój nr 42 w Klinice Chorób Wewnętrznych UJ. Decyzją specjalnie powołanej komisji zbiory Jaworskiego, zgromadzone w trzech szafach o numerach inwentarza 19, 20 oraz 22, nakazano umieścić na korytarzu I piętra kliniki. Protokół został podpisany przez prof. Józefa Latkowskiego, dyrektora

II Kliniki Chorób Wewnętrznych UJ oraz dyrektora Zakładu Historii Medycyny UJ, prof. Władysława Szumowskiego²². Nad zbiorami zawisło niebezpieczeństwo ostatecznego rozproszenia i faktycznego zatracenia dorobku Jaworskiego.

Nic zatem dziwnego, że gorzki ton przebijał w pierwszym, podanym drukiem przez Szumowskiego sprawozdaniu z działalności Zakładu Historii Medycyny. Opublikowane w 1926 roku w *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* było w istocie podsumowaniem pierwszych sześciu lat pracy Szumowskiego.

We wstępie autor sprawozdania określił lokalizację zbiorów Zakładu Historii Medycyny, które wraz ze wszystkimi muzealiami mieściły się w trzech (właściwie czterech) miejscach: pierwotnie w dwóch separatkach (od listopada 1926 r. już tylko w jednej, oraz na korytarzu) Kliniki Chorób Wewnętrznych UJ przy ulicy Kopernika 15, w małym pomieszczeniu ówczesnego zarządu klinik uniwersyteckich przy Kopernika 36, księgozbiór zaś po większej części znajdował się w prywatnym mieszkaniu Szumowskiego, gdzie też była wypożyczalnia książek. Wreszcie zbiór Wrzoska nadal znajdował się w pomieszczeniach dziekanatu Wydziału Lekarskiego²³.

Prezentując układ zbiorów Zakładu Historii Medycyny Szumowski podkreślał, że oparł się w tym przypadku o podział dokonany przez Adama Wrzoska. Istotnie układ inwentarza jest w większości punktów zbiczny z tym, który przedstawił w 1913 roku Wrzosek, chociaż z nim nie tożsamy. Można zatem przyjąć, że podział Szumowskiego jest wzorowany na podziale inwentarza Wrzoska.

Szumowski przedstawił inwentarz zakładu w podziale na 10 grup. W pierwszej grupie znalazły się „Meble” w liczbie 40 sztuk.

Drugą grupę tworzyły „Okazy patologiczne i inne” w liczbie 437 sztuk, w tym 174 preparatów pochodzących z muzeum anatomo-patologicznego Bierkowskiego.

W trzeciej grupie zgromadzono ”Dyplomy, dokumenty i autografy”. Szumowski podkreślił, że było ich wówczas 471 sztuk wciągniętych do inwentarza, co może sugerować, iż w zbiorach znajdowały się także jakieś dyplomy lub dokumenty poza księgą inwentarza. Za szczególnie cenne uznano 4 dyplomy włoskie lekarzy i profesorów krakowskich z XVIII wieku.

Czwarta grupa, określona mianem ”Portrety i fotografie lekarzy i przyrodników polskich”, liczyła 578 sztuk muzealiów. Tu szczególnie wyróżnione zostały portret olejny Andrzeja Badurskiego oraz duża fotografia prof. Walerego Jaworskiego.

Piąta grupa to ”Portrety i fotografie lekarzy – cudzoziemców oraz ryciny, mające związek z historią medycyny”. Ta grupa liczyła 814 sztuk.

Szóstą grupę reprezentowały ”Medale i odznaki”, których było 43 sztuki. Ozdobą kolekcji był wówczas medal Regemanna, wybity przez króla Stanisława Augusta na cześć swojego lekarza, który pomógł królowi powrócić do zdrowia po poturbowaniu go przez konfederatów barskich.

Siódmą grupę stanowił „Księgozbiór” liczący w dniu 1 stycznia 1927 roku 3 627 tytułów w 4 170 tomach, które to dzieła zostały wciągnięte do księgi inwentarza. Szumowski nadmienił, że co najmniej podobna liczba dzieł pisanych

znajdowała się wówczas nadal poza inwentarzem. Wśród bogactwa tej części kolekcji wymienił m. in. dzieła Ambrożego Paré, dwa egzemplarze zielnika Syreniusza, liczne i bogato ilustrowane atlasy anatomiczne.

Ósma grupa zawierała rękopisy w liczbie 135 sztuk, wśród nich znajdowały się wykłady z historii medycyny Fryderyka Hechla spisane po łacinie, a także liczne rękopisy Oettingera.

Na grupę dziesiątą składały się „Narzędzia i przyrządy lekarskie i aptekarskie”. W sumie grupa ta liczyła 267 sztuk. Wśród nich wymieniono chirurgiczne narzędzia polowe prof. Skobla, których używał podczas wojny polsko-rosyjskiej z 1831 roku. Szumowski wspomina także o dużym, liczącym aż 202 sztuki, zestawie narzędzi chirurgicznych przekazanych z kliniki prof. Rutkowskiego.

Wreszcie w grupie dziesiątej znalazły się „Rzeczy pamiątkowe po wybitnych lekarzach i przyrodnikach”, których były 193 sztuki. Szczególnie cenne były pamiątki po Bierkowskim, Brodowiczu i Skoblu. Wspomniano też, o dużych, nieopracowanych zbiorach rękopiśmiennych archiwum Brodowicza oraz o zbiorach Jaworskiego, ofiarowanych przez wdowę po profesorze, Emmę Jaworską²⁴.

Omawiane sprawozdanie przynosi i inne ważne dla poznania historii zbiorów krakowskich muzealiów medycznych informacje. Odwołując się do sytuacji jaką zastał przejmując schedę po Jaworskim, Szumowski pisał

„Obejmując w r. 1920 zarząd obu muzeów [tj. zbiorów Wrzoska i Jaworskiego], zastałem muzeum prof. Wrzoska zupełnie uporządkowane i zinwentaryzowane. [...] W inwentarzu widać często własną rękę założyciela, który nie tylko gromadził zbiory, ale także je zaraz sam porządkował, numerował i zapisywał. [...].

Muzeum prof. Jaworskiego imponowało od razu swemi rozmiarami, wielkością szaf i liczebnością znajdujących się w nich przedmiotów. Było ono, zwłaszcza pod względem książek kilkakrotnie większe, niż muzeum prof. Wrzoska. Niestety było ono nieuporządkowane. Ś. P. prof. Jaworski, oddając mi muzeum, sam zaznaczył, że wprawdzie zaczęto robić inwentarz, ale jest on wadliwy, gdyż muzeum nie miało fachowców do pomocy, obznajomionych z tego rodzaju pracą.”²⁵

Nietrudno zatem zrozumieć, dlaczego katalog inwentarzowy prof. Wrzoska posłużył za wzór dla tworzenia nowego inwentarza muzealnego, chociaż zapisy inwentarzowe Jaworskiego też zostały, w pewnym zakresie, wykorzystane. Za najpilniejsze zatem zadanie uznał Szumowski sporządzenie osobnego inwentarza książek i czasopism, jako że ten zbiór był najliczniejszy i z niego też przychodziło najczęściej korzystać w pracy naukowej i dydaktycznej. Katalog książek miał charakter katalogu kartkowego i został sporządzony w dwóch, niezależnych układach: rzeczowym i alfabetycznym. Wydzielono też dublety, które znalazły osobne miejsce w jednej z szaf muzealnych. Brakowało tylko pomieszczeń.

Wiosną 1927 roku władze miasta Krakowa przesłały do Dziekanatu Wydziału Lekarskiego UJ pismo informujące, że mimo starań o lokum dla muzeum historii medycyny, wysiłki spełzły na niczym²⁶. Jednak ten sam rok przyniósł uchwały Wydziału Lekarskiego i Senatu UJ, w których obiecano przekazać na potrzeby

Katedry i Zakładu Historii Medycyny budynek przy ul. Kopernika 7. Miał on przejść w użytkowanie Szumowskiego wraz z zakończeniem prac w nowym budynku Kliniki Ginekologiczno-Położniczej UJ²⁷. Szumowski przynaglał więc jak mógł nadejście tej chwili. W liście do dziekana Wydziału Lekarskiego z wiosny 1928 roku pisał

„Dziękuję uprzejmie za pamięć o mnie i o muzeum [...].

Wszelkie dary nie sprawiają mi jednak tej radości, jakąby sprawiać mogły, gdyby raz zeszała mi z głowy troska o pomieszczenie tego wszystkiego. Tzw. „zakład” czy „muzeum” jest właściwie przechowalnią, a miejscami rupieciarnią wskutek nieprawdopodobnej ciasnoty. W tem wszystkim robić lepszy porządek będzie dopiero ten, kto się wyniesie do własnego lokalu na szerszą przestrzeń. Właściwy zakład, t. zn. praca odbywają się przeważnie u mnie w prywatnym mieszkaniu. Mam obecnie sześciu pracowników, którzy obciążają mi mieszkanie tak, że aż życie brzydnie - mnie i mojej rodzinie.”²⁸

Podobny ton pobrzmiewa w kolejnym liście do dziekana w czerwcu 1928 roku i trudno się dziwić, gdyż warunki w jakich przyszło funkcjonować Katedrze i Zakładowi Historii Medycyny były rzeczywiście skandaliczne.

W październiku 1929 roku, przy okazji IV Zjazdu Polskich Historyków i Filozofów Medycyny w Krakowie, w pomieszczeniu kliniki chorób wewnętrznych otwarto czasową wystawę części zbiorów muzealiów medycznych. Była to jednocześnie pierwsza zorganizowana wystawa eksponatów udostępniona szerzej publiczności²⁹.

W tym samym roku powstaje ważny dokument, zaświadcający o ówczesnej kondycji krakowskiej historii medycyny. Jest nim sprawozdanie z działalności Katedry Historii Medycyny złożone Wydziałowi Lekarskiemu i Senatowi UJ w grudniu 1929 roku. Szumowski po raz kolejny opisuje fatalne warunki lokalowe, gdzie część muzealiów mieściła się nadal w klinice chorób wewnętrznych, część w tym także biblioteka – w prywatnym mieszkaniu profesora. Na trzeciej stronie dokumentu podaje zasoby powierzonych jego opiece zbiorów. Wielkość i różnorodność przedmiotów zamieszczonych w księdze inwentarza (jak i poza nią) muszą budzić podziw dla determinacji i zapobiegliwości ich opiekuna.

„Bogata biblioteka (ok. 10. 000 tomów, z czego 4. 685 skatalogowanych), zbiory (135 rękopisów, 1392 portrety i fotografie, 471 dyplomów, dokumentów i autografów, ok. 600 przedmiotów pamiątkowych, niekiedy prawdziwie cennych, artystycznie wykonanych, ze szlachetnych metali i. t. p., przeważnie z fundacji ś. p. prof. Jaworskiego - wszystko to mieści się, jak dotąd, częściowo w pokoju Nr. 60 w Klinice wewnętrznej na I. piętrze, częściowo (po odebraniu w Klinice drugiego pokoju w r.1927) w hall’u Kliniki, częściowo w pokoju w Remanówce, który jest obecnie potrzebny Komisji klinicznej, częściowo w sali posiedzeń Wydziału Lekarskiego, częściowo wreszcie w prywatnym mieszkaniu profesora.”³⁰

Nic zatem dziwnego, że Szumowski musiał niekiedy odmawiać przyjęcia do zbiorów przedmiotów, których wartość muzealna w owym czasie była jeszcze niewielka. Stwierdza to wyraźnie w jednym z pism do dziekana Wydziału Lekarskiego UJ

„Przyrzędy łaskawie mi proponowane a wystawione w dziekanacie, nie mają wartości muzealnej. Zapewne będą ją miały za lat 50, ale zakład historii medycyny walczy stale z brakiem miejsca. Dlatego muszę sobie odmówić przyjemności przyjęcia tych darów do mego zakładu.”³¹

Taki krok ze strony wytrawnego historyka medycyny mógł być dyktowany tylko fatalnym brakiem wolnej przestrzeni.

Nie widząc nadziei na rychłe objęcie w posiadanie obiecanego jeszcze w 1927 roku budynku przy ulicy Kopernika 7, Szumowski wystąpił z inicjatywą pozyskania funduszy na wynajem pomieszczeń przez Wydział Lekarski UJ. Wydział poparł wniosek i zwrócił się osobnym pismem do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, by uzyskać odpowiednie środki finansowe³². W odpowiedzi ministerstwo godziło się udzielić odpowiednich kredytów, z zaznaczeniem jednak, że wynajem lokalu nie może być zbyt kosztowny³³. Mając zapewnione finanse, w 1931 roku większość ciągle rozrastających się zbiorów znalazła nowe miejsce w wynajętych pomieszczeniach w domu przy ulicy Krasińskiego 12³⁴. Pozyskanie nowych pokoi w znacznym stopniu usprawniło funkcjonowanie Zakładu, czyniąc pracę w nim bardziej znośną niż to dotychczas było możliwe.

Wreszcie w 1937 roku *Katedra Historii i Filozofii Medycyny UJ* wraz ze swoimi zbiorami muzealnymi znalazły stałą siedzibę w budynku przy ulicy Kopernika 7. Budynek wymagał jednak remontu i gruntownej przebudowy. W tej sprawie trwała ożywiona korespondencja pomiędzy Szumowskim i władzami UJ z jednej strony, a Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z drugiej. Wobec konieczności zwolnienia innych pomieszczeń, dużą część eksponatów złożono w skrzyniach i zabezpieczono na tyle dobrze, że przetrwały one czas wojny w stanie niemal nienaruszonym³⁵. W tym przypadku brak stałego miejsca ekspozycyjnego okazał się zbawienny, gdyż zmagazynowane muzealia nie zwróciły uwagi niemieckich władz okupacyjnych i uniknęły tym samym rabunku lub zniszczenia.

Czas międzywojnia nie był dla krakowskich muzealiów medycznych łaskawy. Pomimo powołania do życia w 1920 roku Katedry Historii i Filozofii Medycyny UJ i nadrzędnego Instytutu Historii i Filozofii Medycyny, który scalał w sobie zbiory muzealne Jaworskiego i Wrzoska, nie znaleziono środków finansowych na należyte funkcjonowanie tych instytucji. Nie znaleziono ich ani na uczelni, ani wśród władz miasta Krakowa, ani w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Doraźne dotacje czy kredyty przydzielone na wynajem pomieszczeń bieżąco przynosiły ulgę, lecz jednocześnie utrwały rozwiązania prowizoryczne i zastępcze. Trudna sytuacja finansowa odbudowującego się powoli państwa nie jest tutaj wystarczającym usprawiedliwieniem. Zrujnowane wojną, targane rewolucją i kryzysem gospodarczym Niemcy zdobyły się jednak na budowę nowego gmachu instytutu historii medycyny w Lipsku, jak również na budowę instytutu historii medycyny w Berlinie. Nie zabrakło także sum pieniężnych na zabezpieczenie bieżącej działalności obu placówek³⁶.

W tym świetle można sądzić, że na naszym gruncie ciążył głównie brak zrozumienia dla faktycznych potrzeb i koniecznych do funkcjonowania takich placówek kosztów, które wielu decydomentom jawiły się jako nieuzasadnione. Brak natychmiastowych i przeliczalnych korzyści płynących z uprawiania historii medycyny zdawał się dobrze usprawiedliwiać rezerwę z jaką podchodzono do monetów Szumowskiego, wcześniej zaś Jaworskiego. Niestety taka postawa miała dominować przez kolejne dziesięciolecia już po drugiej wojnie światowej. Dopiero w czerwcu 1993 roku, ówczesny szef Katedry Historii Medycyny, prof. Zdzisław Gajda mógł uroczystie zainaugurować działalność Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ. Tym samym przeszło dziewięćdziesięcioletnia tułaczka zbiorów dobiegła szczęśliwego końca.

Przypisy

¹ Nazwa Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ zaistniała dopiero w 1993, kiedy udało się, po 93 latach, uzyskać dla kolekcji muzealiów przechowywanych w Katedrze i Zakładzie Historii Medycyny Collegium Medicum UJ osobne pomieszczenia. Nie ulega jednak wątpliwości, że dzisiejsze muzeum jest w prostej linii dziedzicem tradycji muzealnych czasów Jaworskiego i Wrzoska, a gromadzone przez nich kolekcje w całości weszły w skład współczesnego inwentarza.

² List A. Wrzoska z dnia 24 stycznia 1913 roku do Wydziału Lekarskiego UJ, AUJ/WL-II/156.

³ AUJ/WL-II/156.

⁴ Tamże.

⁵ Pismo dziekana WL UJ Godlewskiego do członków komisji z dnia 6 sierpnia 1919 w Krakowie, AUJ/WL-II/156.

⁶ List pisany odręcznie z dnia 28 września 1919 roku, AUJ/WL-II/156.

⁷ Pismo w maszynopisie sygnowane 1320 i datowane na dzień 6 października 1919 roku. U spodu po prawej stronie podpis dziekana WL UJ prof. Ciechanowskiego.

⁸ Uchwała Senatu Akademickiego UJ z dnia 12 stycznia 1921 roku, KHM Dz. VIII/826.

⁹ Wykłady z historii medycyny stanowiły część, zazwyczaj skromną, zajęć dydaktycznych prowadzonych w Katedrze Policii Medycznej, Historii Medycyny i Weterynarii już w pierwszych dziesięcioleciach XIX. Pierwszym, który miał regularnie wykłady z historii medycyny, był Florian Sawiczewski, profesor farmacji UJ.

¹⁰ Notatka w maszynopisie numerowana L. 1763 z dnia 24 sierpnia 1920 roku, AUJ/WL-II/156.

¹¹ Odpis uchwały Rady WL UJ z dnia 25 czerwca 1920 roku, AUJ/WL-II/156.

¹² Pismo z dnia 26 sierpnia 1921 roku, AUJ/WL-II/156.

¹³ Pismo prof. Szumowskiego do Wydziału Lekarskiego UJ z dnia 27 listopada 1920 roku, AUJ/WL-II/156.

¹⁴ Pismo prof. Piltza do Dziekana WL UJ z dnia 6 grudnia 1924 roku, AUJ/WL-II/156.

¹⁵ Odpis uchwały datowany na dzień 15 grudnia 1924, sygn. L:1660/24, AUJ/WL-II/156.

¹⁶ Pismo z dnia 7 stycznia 1926 roku, sygn. L. 17/26, AUJ/WL-II/156.

¹⁷ Pismo Szumowskiego do Dziekanatu WL UJ z dnia 15 stycznia 1926 roku, AUJ/WL-II/156.

¹⁸ Pism Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ do Szumowskiego z dnia 18 października 1926 roku, sygn. 1648, AUJ/WL-II/16.

¹⁹ Pismo Szumowskiego do Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ z dnia 19 października 1926 roku., AUJ/WL-II/156.

²⁰ Pismo Szumowskiego do Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ z dnia 23 października 1926 roku wraz z dołączonym doń projektem uchwały, AUJ/WL-II/156.

²¹ Pismo Wydziału Lekarskiego UJ do Prezydium Miasta Krakowa z dnia 29 października 1926, sygn. L. 1734, AUJ/WL-II/156.

²² Odpis Protokołu z dnia 26 listopada 1926 roku, AUJ/WL-II/156.

²³ W. S z u m o w s k i : *Sprawozdanie o Zakładzie historii medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*. AHiFM, T. 4, 1926, s. 290–298.

²⁴ W. S z u m o w s k i , *Sprawozdanie o Zakładzie ...*, dz. cyt.

²⁵ Tamże.

²⁶ Pismo z Magistratu Stoł. Król. M. Krakowa do Wydziału Lekarskiego UJ z dnia 9 kwietnia 1929 roku, sygn. L: 2608/27/IV, AUJ/WL-II/156.

²⁷ Pismo Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ do Szumowskiego z dnia 26 września 1927 roku zawiadamiający kierownika Zakładu Historii i Filozofii Medycyny UJ o uchwale Wysokiej Rady z dnia 22 września 1927 roku, AUJ/WL-II/156.

²⁸ List odręczny do dziekana WL UJ datowany na dzień 24 marca 1928 roku, AUJ/WL-II/156.

²⁹ T. B i l i k i e w i c z : *IV Zjazd Polskich Historyków i Filozofów medycyny, odbyty w dniach 5, 6 i 7 października 1928 r. w Krakowie w gmachu Uniwersytetu Jagiellońskiego (Collegium Novum)*. AHiFM, T. 9, 1929, s. 137–148.

³⁰ Pismo prof. Szumowskiego do Wydziału Lekarskiego i Senatu Akademickiego UJ z dnia 11 grudnia 1929 roku, AUJ/WL-II/156.

³¹ Pismo do Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ datowane na dzień 24 listopada 1930 roku. AUJ/WL-II/156.

³² Pismo Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 29 marca 1930 roku, AUJ/WL-II/156.

³³ Odpis pisma z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 maja 1930 roku, AUJ/WL-II/156.

³⁴ M. S k u l i m o w s k i : *Zbiory muzealne Katedry Historii Medycyny w Krakowie*: AHM, T. 41, s. 311–332.

³⁵ Z. G a j d a : *Muzeum Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków 1998, s. 28 - 29.

³⁶ T. B i l i k i e w i c z : *O instytucie historii medycyny w Lipsku*. „Polska Gazeta Lekarska“, 1928, 48, s. 828–830.

